

Akik ott voltak úgy mesélik nem is szó volt — csak valami kibírhatatlan zúgás amit tőrön nem lehet hallani s hallgatni amint hangosabb lesz s már reszket tőle föld s az ég hogy minden összetörnék tőle ha senki nem szól rá — elég Mások azt mondják nem is szó volt Csend volt csak Tompa és süket és akik ott voltak e csendben föltépték szennyes ingüket Fegyvereik a sárba lökték A földet vette föl kezük Nap süttött éppen Enyhe szél volt A föld kiszáradt mindenütt

Azt is mondják akik mesélnék nagy kert közepén állt a ház Aztán leégett Üszkös rom volt Kertjében rózsák dáiák nyíltak fölpuffadt halottak közt s a dongó aranyzöld legyek halottról a virágra szállnak s jaj aki látta nem lehet hadra-képes katona az már Az nem öl már! Az nem marad a tűzvonalban parancsra sem inkább meghal vagy elszalad esztét veszve bomlott futással és nevet mivel nem remél S mikor elesik hajszálain meg-megül sirva majd a szél

Feltámadni férgnek nem szoktak Pusztít és pusztul mindahány Elősködő szaporaságuk dőzsölt a világ halovány meghajszolódtott gyermek-testén és míg a világ éhezett s kopott rongyai dideregtek zabált-hevült álelkezett rikongatott a féreg-csorda magát halállal hizláló s a világ vére fogyott folyva a háború mindenható vas-harangjai dübörögtek lángolt közel s a messzeség S egyszer a harcok közti csöndben hangosat dobbant a szó — elég

Es akkor ott halálaszántan útrakeltek a katonák Kirajzoltak a mészkőhegyek közül és futottak tovább átlábolnak hideg folyókon és nem volt járhatatlan út előttük többé Hitte mind hogy már vége van már hazajut Elég volt — mondták izelgetve a két szokatlan szót — elég! A puszkacsőben virág nyílt ki a szájon ének s menedék a falvakban amerre jártak meg öröm — végre vége van Hömpölygött megállíthatatlan hazafelé a világ-folyam

Jött hazafelé világ-hosszú úton a tépett magyarok serege is Komorag voltak és jöttek rongyosan gyalog Találgatták mi lehet otthon az asszony nép mire jutott Fél-Szerbián átboladoztak s többet még senki nem tudott annál hogy a front keleten is csöndesedik mint nyugaton Hogy talán szárnyát bontogatná a régvárt fegyvernagyalom és nem az ágyúk feleselnek nem srappell fröcsköl szerteszét de akadozva szájtól-szájig szelidebb emberi beszéd

Ott fújtatott a gyaloglók közt az ősz sarában caplatott Pap Sándor huszonkettes baks másképpen midszenti lakos Erős amolyan szivós fajta szikkaát csupain-csupacsont Otthon kubikolt vagy halászott nyaranta részért aratott Eit küszködve és tervezgetve holnapra mint a többi más Akkor jött a behívóparancs hiába volt sirás-rivás berukkolt Eppen harmadéve A fronton kétszer sebesült Szabadságon tavaly volt otthon Az asszony négy hónapja szült

A szakaszban kilencen voltak szentesiek szegváriak földi-félék Kérges parasztok kevésbeszedő férfiak A király szavát tudomásul vették Így volt mindenkivel S ölmi kellett mert ölmi kellett mást tenni itt ugyan ki mer

Zuhogott tűz zápora rájuk százfélé halál sziszegett köröttük hogy a rettegéstől hánytak akár a részegek s tántorogtak az iszonyattól füsttől-vértől izmosan mentek elestek fel-felálltak S nem álltak fel már többé sokan

Tizenötben esett el Péter Szabó Péter a szentesi hosszú legény Mennyit mesélt hogy otthon tíz lány szereti de neki bizony egyik sem kell Egy nyíres erdőben pihen Kispál Antalt az ágyúgolyó tépte szét az út mentiben Nagy verébfejű betűkkel rótt levelét nem fejezte be Szülei azt hiába várják A földben porlik el vele Nagy Andrást aki sebesülten a folyóba fulladt szegény négy gyereke lesi hiába esténként hogy majd hazamén

S kettő veszett el tizenhatban Gombkötő meg a Tót Feri A zengő torkú Gombkötő Pál nevét mindenki ismeri Szegvár környékén Mindszenten is elhívták vőfélynéket sokan Tót Feriből kovács lett volna rangos kovács ki módosan jól él csattogó műhelyéből Egyszer itt furulyát faragott s ha csend adódott játszott rajta Most mindkettő hős halott A front továbbment ők maradtak Beföldi majd alakjukat az idő mintha fű takarja a régen járta utat

A lövészárkok hálójában az élők vergődtek tovább mint a vízből kivetett halak tikkadtan várták a csodát amely mindennek véget vethet egyetlen fölsejő napon S indulat gyúlt idegekben füstölő feszült izgalom kétségbeesett bátorságú élni-készülő akarás a hazugságot számonkérőn lelükben izzott a parázs Pap Sándor ott hallott először forradalomról Szótalan eddigvolt-életén töprengett meg azon mi tán hátra van

Beiratták az iskolába s eljutott a negyedikig Jól fogott a feje s tanult is Aztán kisbéres lett s tizig kilencszáztizig cselédkedett volt summás volt szolgálégy Gürcölt s hiába Féltreenni nem tudott sosem ál-remény öncsalás volt az évről évre Hig mint a nagygazdák bora mit a béres kap karácsonykor vagy mint a leves-vacsora S arra gondolt hogy akinek a hasznára hajtotta magát hogy akitől csak szidást kapott istállóban az sohase halt

Tizenháromban házasodott A Török Zsuzsit vette el Jóravaló szorgalmas lány volt annak a munka nem teher Kerülgették is jónéhányan Török Pál telkes gazda volt igaz hét gyerek éhes szája leste náluk a falatot A házvéghez ott Törökéknél ragasztottak még egy szobát kettejüknek A bútor benne egy asztal két szék meg az ágy Több nem is kellett egyelőre S hogy zokszó rájuk ne legyen három helyett dolgozott mindig apósával a földeken

Elszegődött a Tisza-gáthoz Majd négy hónapot kubikolt kenyér-szalonna-hagymán élve Esténként otthon mint a holt aludni úgy zuhant az ágyba Hányszor rítt miatta Zsuzsi Akkortájt kezdett nehezédni terhével s bizony krisztusi

keserűség volt látni sokszor mint küszködik kinjaival Novemberben meglett a gyerek kis-Feri konok kis bivaly Hogy döfködte az anyja mellét a fejével mikor szopott s hogy bömbölt amint megéhezett mikor meg aludt cuppogott

A községházán adták oda a papirt tizennégy telén Csak nézte őket indulóban míg a könny kiszökött szemén Röstellte tán meg nem is hogy sir Vásárhelyen lett katona Ot hétre rá hogy beöltöztek onnan mentek valahova le Szerbiába először ott lőtt emberre S fél év után onnan dobták át századukat Galiciába miután az oroszok támadni kezdtek Türelte Mit mondhatna még Hogy becsapták hogy megalázták ezerszer mióta csak élt?

Hogy becsapottak mindannyian vele együtt a többiek Krupplin-nőtt felvidéki tótok rátarti székelőföldiek a földet tűró tiszamenti zsellérek s azok kik a gyár gépei mellől jöttek ide s harcolnak három éve már ölnék égetnek pusztítanak Ez a parancs — pusztítani Dehát neki mi haszna ebből? Ki tudja ezt megmondani? A főhadnagy úr talán vagy a miséző vasárnapi pap? Eleg volt! — mindta s körülnézett Mint a gyerek ha fél hogy kikap

A tiszt urak a fedezékben üttek kártyáztak napra nap álmodoztak kis színészről s földig leszopták magukat Szívük fölött szagos levélkék epedtek illedelmesen s időnként ukrán parasztlányok után koslattak éhesen Ha szemle jött volt csattogtatás sarkantyúpöngés-kardkikard s mindhalálig kérlekalassan kegyelmes úr hadunk kitart A letetvesült-rongyolódott k. und k. baka laposan a sárba köpött Megunta már hogy hős legyen alaposan

S mint a víz hírek szivárogtak feladta a bolgár sereg a balkáni frontot szétszéledt s rongyos-férges kiéhezett falkákban hazafelé tódul s Törökország kapitulált az olasz fronton a támadás megállt s verik a franciák a poroszokat Nincs több remény Oda a jóslat fordulat Gorlice Isonzó dicsfénye végleg elfakult s kiutat a vereségből Tisza gróf sem talál Nincsen békekötés Szaporodott a századoknál a rendbontás a szökdösés

Suttogták hogy a heteseknél egy buzgó tisztecske lelőtt egy katonát ki visszaszólt tán s a kis hadnagy még délelőtt odalett mivel etlalálta egy eltévedt puskalövés Az eset után jó ideig nagy volt ott a jöves-menés De aztán csendben abbahagyták Baj ügyis van éppen elég Akadozik az utánpótlás hitvány a fronteálmézés így nem lehet háborút nyerni így csak elveszteni lehet S a tiszti karban egyre több volt a hazakéredző beteg

A senkiföldjén odaátrol foglyok jöttek Nincs élelem átterelték őket a muszkák s jöttek éhesen betegen fekélyektől elborítottan szemükben vér-ködös harag Jöttek hogy szenvedéseikért most jogos bosszút álljanak

Barakkokba hajtották mindet s kutattak vörösök után Kutyakorbáccsal kezelték ki mukkanni mert vagy ki bután naiv-öszintén azt gondolta otthon van testvérek között Fogsága után fogoly ismét s üldözött hogyha megszökött

Ok hozták a foglyok a hírt hogy s kutattak vörösök valami olyan történt mint negyvennyolcban minálunk meg hogy mind aki gyötörte őket elkergették Nincs cár s földet kap a szegény rendet tesz Lenin — mondogatják s fölfényltek bennük a remény Mondták hogy Lenin békét akar a népeknek s több kenyeret A mellek sóhajra tágultak mint a mező a reggelek köd-harmatában talprakelve s mint csira-keltő barna rög Káplár őrmester kevesebbet ordított mint azelőtt

S ezerkilencszáztizennolcban szeptember harmincadikán kelt a parancs — a század elmegy Hátramegy másnap délután Nem tudták még hogy hazamennek Hogy a megrádt hatalom szuronyaik mögé szeretne elbújni a forradalom haragja elől — Felszereltek s gyalogoltak három napig Negyednapon vonatra szálltak vártak még bealkonyodik Akkor sipolt a mozdony s dürvén megrándultak a vagonok Pesten október nyolcadikán a század már kirakodott

Aztán vártak egy laktanyában Néhányan hosszú levelet írtak haza Mások a kártyát csapkodták mikor lehetett Nem voltak pestiek közöttük így nem bánták hogy senki sem kapott kimenőt csak a tisztek jártak esténként peckesen felkardozva és felbojtozva a sokfényű városba ki Pap Sándor is megírta jól van s hazamegy amint teheti Az eligazításon mondták hogy kinn a civil csöcselékek királyát és konát gyalázza s a rendet óvni kell ezért

Ovták tehát Ki a hídfőköm ki a postánál silbakolt Háromóránként jött a váltás Az örnek könnyebb dolga volt ha süttött a nap Nézegette a jövő-menő népeket Látott fúrge csikó-lányokat s dámákat. büszke-szépeket Csupán éjszaka rossz s ha esik llyenkor dúdolgatni kell és jární különben elalszik az ember s aztán semmivel ki nem bírhat ha rajtakapták az öt nap áristom alól Hírlett hogy egy őrt fejbecsaptak amíg bóbiskolt. valahol

Es az a nap is úgy kezdődött az az október végi nap akár az előzők — Pap Sándor a kóroszlánok alatt állt a sorban a többiek közt A parancs az volt ha tömeg közelit azt szorítsák vissza A Várba senki nem mehet Hatvan rendőrt küldtek Budáról Kövérek voltak s hangosak nagy fontoskodva kordont vontak A tömeg sem késétt sokat Nyolc óra tájban már vagy ezren szidták Károlyt és Károlyt éltették ki majd visszaszerzi a magyarságnak jogait

Jelszó harsant — gyertünk a Várba a főherceghez! — s ment a nép üres kézzel is magabizón s híven hogy igaza elég Diákforma suhanc legénykék lobogó hajjal lelkesen asszonyok lépkedtek a sorban s komoran és félelmesen

